

גליון נושא: 'פילטרים במקוואות'

בס"ד, יום ג' לפרשת בהעלותך, ח' סיון תשע"ו. דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות מסכת פסחים דף יז: לעורר לב המעיין בלבד, ואין לסמוך על הדברים 'הלכה למעשה'.

פסול מים שאובין

מבואר בתוס' (פסחים דף יז: ד"ה אלא) שמים שאובין פסולים לטבילה רק מדרבנן, ומדאורייתא כשר אפילו מקוה שכולו שאוב, והדרשא בתורת כהנים (שמיני פרשתא ט' ה"א) מהפסוק (ויקרא י"א ל"ו) אַךְ מַעֲיֵן וְבוֹר - מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים, אסמכתא בעלמא הוא.

אולם נחלקו עליו רשב"ם ור"ת (הובאו דבריהם בתוס' בב"ב דף סו. סוף ע"א) שמים שאובין פסולים לטבילה מדאורייתא.

1. מה הנדון בפילטר של זמננו ?

נדון זה נוגע למעשה כלפי פילטרים המסננים את המים במקוואות ומנקים אותם מכל זיהום ומכל לכלוך, בשנים האחרונות גובר והולך השימוש בהם, ויש בזה נדונים רבים כלפי כשרותם, האם זה כדין או לא.

חשש שאובין: אחד הנדונים הקשורים לשימוש בפילטר הוא, האם הפילטר מוגדר כבית קיבול לפסול את המים שעוברים דרכו מדין מים שאובין, וזה תלוי האם יש חור בגודל של כשפופרת הנוד וצריך שכל החלקים שיש בפנים יהיה להם חיבור בשיעור של כשפופרת הנוד.

בדרך כלל הפילטר מובנה רק בבור הטבילה, ואז גם אכן יש חשש שאובים ניתן לתקנו בקל על ידי השקה כל זמן שהפילטר עובד, כי הרי כל המים של בור הטבילה במקווה, בלאו הכי שאובים אלא שיש להם השקה, ורק צריך לדאוג שאכן יש השקה לאחר השימוש בפילטר [במקוה שהשקה קיימת כל הזמן ניחא, ואם לא צריך לעשות השקה אחרי שהפילטר הופעל]. אבל אם יהיה פילטר באוצר, יש בזה גם נדון של שאובים שעלול לפסול את המקוה כולו.

גם בבור הטבילה קיים חשש שלפי שיטת הרמב"ם והראב"ד נפסל המקוה משום שאובין (מדרבנן), ואע"פ שרוב הראשונים חולקים עליהם, כבר כתב הש"ך שיש לחוש לכתחילה לשיטתם.

עוד יש לדון האם הבד ('פיברגלס') של הפילטר שואב את המים, או מכיון שהוא עשוי מנייר זכוכית אין לו אפשרות לבלוע מים כלל, ולא שייך בו דין שאובין כי המים רק עוברים דרכו ולא נספגים בו.

חשש זוחלין: אמנם עיקר הבעיה הקיימת בנושא הפילטרים הוא מחשש דין 'זוחלין', כלומר מדיני מקוה צריך שיהיו מימיו ב'אשבורן', שהמים מכונסים ולא 'זוחלין' למקום אחר, והרמ"א פוסק שפסול זה הוא מדאורייתא. במכשיר הפילטר המצוי כיום, המים נמשכים אל תוך המכשיר מלמעלה, ויוצאים מפתח הניקוז המובנה בתחתית המכשיר, וניכרת הזחילה בכל המקוה אל כיון הפילטר. כעת הנדון האם פילטר זה מוגדר כמציאות נפרדת מהמקוה המוקף מחיצות להפריד בינו המים של המכשיר למים של המקוה וממילא פוסל את המקוה משום זוחלין או לא.

יש מהפוסקים שדנו להקל בזה מטעם שהמים שבים לתוך מי המקוה ודימו זה לדברי הריב"ש שיש אופן להכשיר גם כאשר המים יוצאים אל מחוץ למקוה, ויש כמה סברות לכאן ולכאן האם זה דומה לדברי הריב"ש או לא.

2. 'הפילטר הישן':

מבחין: נדון השימוש בפילטרים במקוואות עלה על שלחן הפוסקים לפני כ- 50 שנה, אמנם צורת הפילטר שדוברת בזמנו היתה שונה מהפילטר הנידון כהיום, 'הפילטר הישן' לא עבד בזמן הטבילה וגם עיקר צורת 'הפילטר הישן' לא היה בתוך המקוה אלא צינור שאב את המים לחדר אחר, שם עברו המים דרך מיכל עם חול שניקה את המים, לאחר מכן הוחזרו המים הנקיים לתוך המקוה דרך צינור. [הכשר אחרי הפילטר: יש שעשו השקה וזריעה כדי להכשיר את המים הללו, ויש שעשו המשכה ג' טפחים אחרי הפילטר, כדי שיחשב כמים חדשים, ולא יצטרכו להגיע לדין ביטול ברוב].

האוסרים: בפילטר חיצוני זה הנמצא מחוץ למקוה ושואב את המים אל מחוץ למקוה (כפי מה שמצוי כיום בבריכות שחיה) יש חשש פסול מצד זוחלין, כי המקוה בעצם אינו מחזיק את המים, [באופן שהחור בקרקעית המקוה הרי מצד המבנה אינו יכול להחזיק את המים, וגם באופן שחור המשאבה למעלה יש חשש שזה נחשב זוחלין], לדעת המנחת יצחק (ח"ו סימן פח) והגרצ"פ

פנינים

חדש אסור מן התורה

חומת הדת: מומחי מקוואות מעידים (י.ל.מ.): כמה צדקו גדולי ישראל בחשש הפרקטי, אולי יבואו להתקין גם פילטרים האסורים עפ"י הלכה, והמציאות בשטח בארץ ובעולם הוא, שלא קיים גוף כשרות מוסמך בנושא חשוב זה, ואין פיקוח הדוק על כל מקוה לבדוק את כשרותו, האם אכן הבלן פעל כדין.

כתוצאה מכך המצב כיום: שהפילטר הכשר הוא היה הבסיס לכניסת חברות נוספות לשוק הפילטרים (חלקן יצרניות פילטרים לבריכות שחיה), שלא השכילו להבין את השינויים והתיקונים הנדרשים, והעתיקו רק את עיקר הדגם ללא כל הדקדוקים ההלכתיים, ומשווקים אותו במחיר מוזל.

לדאבון לב, יש מקוואות של טבילה דאורייתא שמתקנים (מטעמי חסכון של כסף) פילטרים, בדגמים שלא נבדקו ולא נדונו כלל אצל גדולי ישראל, ויש בהם שאלות חמורות שיתכן ופוסלים את כל המקוה.

עיין בכל זה - בקונטרס הנפלא 'בירור דין הפילטרים' (הרב ישראל מאיר מורגנשטרן, ירושלים תשע"ב). ❖

מנהג ישראל תורה תוספת קדושה – כשיש פילטר

יש: הדעה הרווחת כיום בקרב בוני המקואות (י.ל.מ.), שמצד עיקר הדין יש להכשיר את הפילטר העדכני עם השינויים ההלכתיים הנדרשים. ועיקר הבעיה הוא החשש שלא יבואו להתקין פילטר פסול. לכן במקוה שמיועד רק לטבילת עזרא או לתוספת קדושה, ברוב המקואות בארץ ובעולם מותקנים פילטרים. אפילו במקוה ב'אורנשטיין' שהוא מוסמך ביותר, (לרשות המפקקים התקינו ב'אורנשטיין' לחצן שמאפשר לכבות את הפילטר). במקוה במטרסדוף יש שלט שהפילטר שמוחקן במקום, הוא הדגם שנבדק ואושר ע"י הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל, שאף התקין פילטר כזה במקוה שהיה לו בביתו. והוסיף הגר"א כהן שליט"א דהוי כמו מאורר שמגלגל את המים בתוך המקוה, והרי לא מוציא את המים למקום אחר, בפרט שאין כלי קיבול בתוך הפילטר, ורק מוציא ומכניס ללא הרף, ומה זה מגרע.

אין: למעט מקואות בודדים שאין שם פילטר, כגון המקוה שע"י העד"ח בבניני זופניק ברחוב שטראוס 26 בירושלים, וכן בלונצערס' מקוה בשוק מאה שערים אין פילטר, וכן בסאטמר אין בכלל פילטרים, (אגב: בסאטמר הוראת האדמו"ר מסאטמר זצ"ל - הפתח לאוצר פתוח כל הזמן, כמבואר בש"ך (ס"ק כ') שצריך להחמיר את שיטת ר' ירוחם שצריך שיהא השקה כל הזמן, ולא מספיק השקה לזמן מועט).

חלק: במקוה בבעלזא בבית המדרש הגדול, ישנם 2 בורות (חם ופושר) עם פילטר, ו- 2 בורות (פושר וקר) בלי פילטר - עבור המדקקים. יש מקואות שבשעות מסוימות לא עובד הפילטר, וכל הרוצה להחמיר יבוא ויטבול בשעות אלו (י.א.כ.). ❖

פראנק (הר צבי יו"ד קע"ז) אסור להשתמש בזה. ולדעת הגר"מ ברנדסדופר זצ"ל (שו"ת קנה בושם ח"ב סימן פה) פסול אפילו בדיעבד, וכתב מעשה שהיה שהפילטר פעל בשעת הטבילה, ולאפרושי מאיסורא - הודיעו שצריך לחזור ולטבול.

המתירים: אולם לדעת הגר"מ פינשטיין זצ"ל (שו"ת אג"מ יו"ד ח"א סימן ק) המקוה כשר, מכיון שתכף המים נכנסים שוב למקוה זה גורם שלא יחשב זוחלין. אולם אוסר מצד שאובין ונפק"מ אם יעשה זריעה להכשיר את המים אז אין שום חשש.

3. 'הפילטר החדש':

מבפנים: לפני כ- 15 שנה נוצר רעיון חדש של פילטר, עם מספר שינויים במבנה הפילטר, שבתיקונים אלו מסלקים את החששות שיש בסוג הישן. בניגוד לפילטר הישן שמוחקן מחוץ לכותלי בריכת המים 'הפילטר החדש' מוחקן בתוך קירות המקוה, ובכך נחשב הפילטר כולו חלק מהמקוה ואין בו שום חיסרון, ועוד כמה תיקונים שיש לדון בהם.

בלי בית קיבול: גם כאשר הפילטר כולו בתוך המים, קיים עדיין חשש מצד שיש לו בית קיבול, ולכן עשו חור בשולי הפילטר בגודל של כשפופרת הנוד (קוטר של 5 ס"מ), ואז אינו מוגדר כבית קיבול. דעת פוסקי ההלכה, עיין במדור 'הערות מבני החבורה'. ❖

הערות מבני החבורה

דעת פוסקי זמננו

הלכה ולא למעשה: דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל (י.ל.מ.), והגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל (שו"ת שבט הלוי ח"ט סי' קפז), וכן דעת רוב הפוסקים, שיש להכשיר מצד עיקר שורת הדין, את הפילטר החדש שיש בו את כל השינויים הנדרשים על פי הלכה. כאשר הפילטר לא פועל בשעת טבילה ודאי שמצד הדין אין חשש. ואפילו כשהוא פועל בשעת טבילה, לרוב הדעות אין חשש זוחלין כיון שאין הזחילה אלא בתוך כותלי המקוה (עיין בספר טהרת הבית ח"ג עמוד של"ו). בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קפז) מנמק שמעיקר הדין אין בעיה של זוחלין, או משום שאין הם זוחלין מעצמם עפ"י מה שכתב הש"ך (סימן ר"א ס"ק ל'), או משום שאין הם יוצאים ממקום הטבילה עי"ש. אולם ראוי שלא להפעיל את הפילטר בשעה שטובלים, וראה עוד בשבט הלוי (ח"א סי' כד).

למרות זאת הורה הגר"ש להגר"ד מורגנשטרן שליט"א, וכן פרסמו בד"ץ העד"ח במכתבם (בתאריך: ה' מנ"א תשנ"א, וחזרו וחתמו עליו בתאריך: כה ניסן תשע"ב) וכן נקט הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל, וכן כתב הגר"נ קרליץ שליט"א והגר"ח קניבסקי שליט"א במכתבם (בתאריך יא אייר תשע"ב) שלמעשה לא יתקינו שום סוג של פילטר במקוה המיועד לטבילה דאורייתא, אפילו פילטר שמצד עיקר הדין הוא כשר למהדרין, מחשש שיבואו לידי מכשול, שיתכן שיתקינו בסוף פילטר שאינו כשר. ועוד שבטבילה דאורייתא שתלוי בזה המשך הדורות צריך להחמיר את כל הדעות כמבואר בכמה אחרונים (עיין בקונטרס בירור דין הפילטרים עמוד 7) ויש לחוש אולי זה פסול, ועוד שאין מכניסים דברים חדשים למקוה אלא צריך לנהוג כפי מה שהיה משנים קדמוניות. [לדעה זו מכיון שמעיקר הדין זה כשר, במקוה שמיועד רק לטבילה דרבנן אפשר להתקין פילטר פנימי בתוך המים שכשר ללא חשש עפ"י הלכה, ורשאים לטבול במקוה הזה אפילו לכתחילה אפילו בשעה שהפילטר פועל בתוך המקוה]. היו מקרים של שעת הדחק (מקואות נדחים במרחבי הגלובוס, שאם לא יהיה פילטר לא יגיעו לטבול) שהגר"ש אלישיב זצ"ל התיר להכניס פילטר למקוה המיועד לטבילה דאורייתא, ויקפידו שהפילטר לא יפעל בשעת הטבילה, ואכן בליקווד ובעוד הרבה מקואות ברחבי העולם מותקן פילטר גם במקואות של טבילה דאורייתא.

האוסרים: אולם הגר"י בלוי זצ"ל לא הסכים בשום אופן להתיר, ונימק שיש לו הכרת הטוב גדולה לבעל המנחת יצחק, והוא אמר לו שלא לנהל בנושא זה שום מו"מ הלכתי אלא לקבוע באופן גורף שאין להכניס בשום אופן פילטר למקוה המיועד לטבילה דאורייתא (י.ל.מ.). ועיין באריכות בתשובת המנחת יצחק (שו"ת ח"ו סי' צב) שהחמיר בזה, ולדעתו אם הפילטר פועל בשעת הטבילה, יש חשש פסול מדין זוחלין. וכן שמעתי מהגר"ד חיים יוסף בלוי שליט"א שאביו לא היה מסכים בשום אופן לדון על כשרות סוגי הפילטרים, ופסל את כולם למיגדר מילתא. וכשנקלע למקוה שיש שם פילטר כיבהו ונכנס לטבול. ומטו גביה שבשעה שהפילטר פועל יש חשש פסול דאורייתא, משום זוחלין.

וכן דעת הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"ה יו"ד סימן רע), וחתנו הגר"י שריבר שליט"א, שחשיב כזוחלין שאינו מועיל גם לטבילת עזרא, גם במקרה שהפילטר כולו מובנה בתוך המקוה. ויש איסור גורף להשתמש בפילטר, לדעתם הפילטר פסול מעיקר הדין ואין לסמוך עליו אפילו לטבילת עזרא. בתשובות והנהגות (ח"ה יו"ד סימן רע) מנמק את איסורו בשורה של טעמים ונביא בזאת את חלקם. א. חדש אסור מן התורה. ב. חשש מדינא, שהמים מוגדרים כזוחלים, כי דופן הפילטר מחלק את המקוה לשנים ונחשב כאילו נכנס לרשות אחרת מחוץ למקוה. ג. שיטת הדברי חיים והאו"ש (מקואות פ"ח) שקטפרס אינו מדין זוחלין אלא שאין בו בי כנישות מיא ולא יועיל עליו חיבור כשפופרת הנוד. ❖